

Derleme Makale

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi Yenilikleri: Tanzimat Fermanı Sonrası Yeni Kurumlar

Reforms of Tanzimat Era in Ottoman Empire: New Institutions After Tanzimat Edict

Burak KOÇAK Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi burak.kocak@erdogan.edu.tr https://orcid.org/0000-0003-0430-4397	Emine SANCAKTUTAN Yüksek Lisans Öğrencisi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü emine_sancaktutan19@erdogan.edu.tr https://orcid.org/0000-0002-9769-5691
---	--

Makale Gönderme Tarihi 22.06.2021	Revizyon Tarihi 28.08.2021	Kabul Tarihi 11.09.2021
---	--------------------------------------	-----------------------------------

Öz

Osmanlı Devleti için modernleşme adımlarının temelini oluşturan Tanzimat dönemi önemli değişim ve dönüşümlere sahne olmuştur. Bu dönem içerisinde ortaya koyulan, devletin çöküşünün engellenebilmesi adına gerçekleştirilen reformlarla birlikte Avrupa'nın düşünce yapısından yararlanma fikrinin bir sonucu olarak yeni kurumlara da ihtiyaç duyulmuştur. Yeniden yapılanma adı altında gerçekleşen bu düzenlemelerle birlikte toplumsal düzenin de değişimine yön verilmiş olup bu dönem hukuki, idari, sosyal ve iktisadi bağlamda birçok değişikliğin izlerini taşıyan bir süreç haline gelmiştir. Tanzimat'la birlikte her alanda yaşanan değişimin etkileri eğitim kurumları ve yargı düzenindeki değişikliklere de yansımış, paralel doğrultuda kanunlaştırma faaliyetleri de düzenlenen yeni kurumların faaliyete geçmesini sağlamıştır. Bu çalışmada Tanzimat dönemi gelişmeleri bağlamında düzenlemeler incelenerek dönem içerisinde faaliyet gösteren bazı yeni kurumlar ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Tanzimat, reform, modernleşme.

Abstract

The Tanzimat period, which formed the basis of the modernization stages for the Ottoman Empire, witnessed important changes and transformations. New institutions were also needed as a result of the idea of benefiting from Europe's mentality with the reforms that were put forward in this period and implemented in order to prevent the collapse of the state. With these regulations under the name of restructuring, the change of the social order has also been directed, and this period has become a process bearing the traces of many changes in legal, administrative, social and economic terms. With the Tanzimat, the effects of the changes experienced in every field have also been reflected in the changes in educational institutions and the judicial order, in parallel with this, legalization studies have enabled new organized institutions to be put into practice. In this study, the regulations in the context of the developments of the Tanzimat period were examined and the some new institutions that have gone into action in this period are discussed.

Abstract: Ottoman Empire, Tanzimat, reform, modernization.

Önerilen Atf /Suggested Citation

Koçak, B., Sancaktutan, E. 2021 Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi Yenilikleri: Tanzimat Fermanı Sonrası Yeni Kurumlar, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 56(3), 1936-1948.

1. Giriş

Osmanlı Devleti için önemli dönüm noktalarından biri olan Tanzimat Fermanı 1839 yılında ilan edilmiştir. Gülhane Hatt-ı Hümayunu olarak da ifade edilen ferman ile birlikte bu dönemde toplumsal, hukuki, siyasal ve ekonomik anlamda yeniden yapılanma sürecine girilmiştir. Tanzimat Dönemi'nde devlet, kendi içerisindeki değişim ve dönüşümünü yeterli görmediğinden dolayı Batının düşünce tarzından yararlanma yoluna giderek yönetsel ve toplumsal değerlerini yeniden düzenleyen bir yapı içerisine girmiştir. Modernleşme adına gerçekleştirilen düzenlemelerle birçok alanda yenilik yaşanmasının yanında devlet yönetimi içerisinde yer alacak yeni kurumlara gereksinim duyulmuştur. Devletin amaçlarını gerçekleştirebilmesi için gerekli olan faaliyetleri bölümlere ayırmasıyla bakanlıklar ortaya çıkmıştır. Osmanlı devletinde II. Mahmut döneminde sadrazama ait olan birçok yetkinin nezaretlere aktarılması ile birlikte hem yasama organı hem de yürütme organı işlevine sahip ilk bakanlıklara yer verilmiştir. Böylece bakanlık sistemine geçilmesinden sonra Tanzimat dönemiyle bakanlıklar uzmanlaşarak merkez ve taşra şubeleriyle bütünleşmeye başlamıştır. Bunun yanında dönem içerisinde eğitim kurumlarında ilerleme sağlanmış, yerel yönetimler, memur düzeni ve mahkemeler başta olmak üzere birçok konuda yeniliğe gidilerek Tanzimat Fermanı'nın gereklerine uygun nitelikte kanunlaştırma yolunda da gelişmeler yaşanmıştır.

Tanzimat dönemi ile başlayan sürecin bir sonucu olarak ihtiyaç duyulan yeni kurum ve düzenlemelerin hangi reformlar sonucunda oluşturulduğunun incelenmesi çalışmanın temel amacıdır. Bu çalışmada modernleşmenin tarihsel seyri olarak; Sened-i İttifakla başlayan süreç ele alınıp, 1839 Tanzimat Fermanı ve 1856 Islahat Fermanı gelişmelerini içerisine alan değişiklikler açıklanmış ve Tanzimat Fermanı'nı takip eden süreçte ortaya çıkan yeni kurumlara ve bu kurumların hangi ihtiyaçlar sonucunda hayata geçirildiğine dair gelişmeler incelenmiştir. Bu kurumların meydana gelmesinde etkili olan kanunlaştırmalar da ele alınarak Tanzimat Dönemi'nde yaşanan yenilikler ve modernleşme süreci genel eğilimleri ile birlikte ortaya koyulmuştur.

2. Yöntem

Literatürde Tanzimat Dönemi konusunda birçok çalışma bulunmasına rağmen, söz konusu dönemin devlet yapısına kazandırdığı kurumlara özel çalışmaların fazla bulunmaması nedeniyle seçilen bu konu, nitel çalışma şeklinde literatür taraması yapılarak hazırlanmıştır.

3. Osmanlı Devleti'nde Yenileşme İhtiyacının Oluşması ve Reformların Niteliği

Tanzimat dönemi III. Selim ve II. Mahmut dönemlerinde gerçekleşen ıslahat çalışmaları ile bağlantılı şekilde ele alınmalıdır. Çünkü iki padişahın dönemleri içerisinde gerçekleştirilen ıslahatların Tanzimat Dönemi için bir temel oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Turan, 2019: s. 37). Devletin o ana kadar karşılaşmadığı sorunlarla yüzleşmeye başlaması ve güçten yoksun olması devleti parçalanmaya doğru sürüklemiştir. Bu durumun farkına varan devlet adamları, devleti güçlendirebilmenin yollarını arayarak yeniden yapılanma çabası içerisine girmişlerdir. Yaşanan bu buhranlı sürece karşı tedbir niteliği taşıyan Tanzimat Fermanı da bu çabalardan biridir (Özdemir, Çiydem ve Aktaş, 2013: s. 325).

Osmanlı Devleti için yenileşme adımlarının ilki III. Selim dönemine denk gelmektedir. Önemli gelişmeler yaşanan bu dönemde devlet düzeni birçok açıdan düzenlemelere ihtiyaç duymuştur. Devletin içerisinde bulunduğu kargaşa durumundan çıkmasının yolunun reformlar olduğunu öne süren III. Selim, tahta çıkmadan daha önce de Avrupa'ya ilgi duyan bir kişilik olması sebebiyle reformlarını gerçekleştirirken Avrupa'dan ilham alma yoluna gitmiştir. Reform tasarılarının oluşturulmasında başvurulan tekniğin en önemli özelliği "layiha" ismi ile anılan raporların istenmesi olmuştur. III. Selim bu yenilik ve düzenlemelere giderken devlet düzeninin ana temellerine zarar vermeden sadece bu düzen içerisinde birtakım iyileştirmelere gitmek hedefi ile hareket etmiştir (Tanör, 2020: s. 33-36). Yeni düzen ismi altında gerçekleştirilen, Nizam-ı Cedit reform programı başlatılmıştır ve bu program sayesinde devlet düzeninin mevcut gücünü düşman kesime karşı artırma hedefinde bulunulmuştur. Böylece III. Selim geleneksel anlamdaki reform

girişimleri ile daha ileriki dönemde gerçekleştirilecek olan Tanzimat reformları arasındaki geçiş sürecinin en önemli kişilerinden biri olmuştur (Zurcher, 2016: s. 43).

Tüm bu gelişmelerin ardından Tanzimat öncesi reformlarının doruk noktasının yaşanması da III. Selim reformlarından beklenen başarının ortaya koyulamamasına bağlı olarak II. Mahmut dönemine denk gelmektedir. II. Mahmut'un tahta geçmesiyle birlikte yaptığı ilk yeniliklerden biri yeniçerilerin gücünü zayıflatmak olmuştur. Devletin kötü gidişatının da etkisiyle halkın memnuniyetsizliğinin farkında olan padişah, ıslahat girişimlerinde bulunurken kanunlara saygı gösterdiğini belli ederek hareket etmiştir. Avrupalıların üstün durumunun farkında olarak, ıslahatlara girişiminin gerekliliğine de vurgu yapmıştır. Devlet ile alakalı işleri yerine getirmek amacıyla kendini dışarıdan destek alacak duruma getirdiğinde karşılaştığı durum ise dinsel inançlar olmuştur (Engelhardt, 2017: s. 31).

II. Mahmut'a göre ülkenin kontrol altında tutulabilmesi için gerekli olan tek başarı askeri anlamda değildir ve bu nedenle bürokrasi alanında da köklü değişiklikler yapmıştır. Bunun sonucu olarak Padişah, müsadere usulüne son vererek düzenli aylık uygulamasını başlatmıştır. Bu gelişmeleri takip eden süreci ise maliye ve adalet bakanlığı görevlerini üstlenen kurumlar üzerinde gerçekleştirilen değişiklikler izlemiştir (Zurcher, 2016: s. 71). Kurumlar içerisinde II. Mahmut'un önemli gördüğü konulardan biri modern eğitim okulları olmuştur. Modern eğitim okullarına "rüştüye" ismi verilmiş ve bu okullar ile ilkokullar için öğretmen ve okuma yazma bilen öğrenciler yetiştirmek düşüncesi hedeflenmiştir. 1836 yılında kurulan bu okulların bir diğer amacı ise Tıbbiye ve Harbiye okullarına öğrenci yetiştirmek olsa da Tanzimat sürecine gelinene dek bu konuda gelişme sağlanamamıştır (Berkes, 2016: s. 183). Başlangıçta, ordunun modernleştirilmesi amacıyla kurulmuş olan bu okullar, kısa sürede bürokrasinin tüm kademelerine personel yetiştirmeye başlamıştır (Keyder, 2014: s. 68).

Devletin içerisinde bulunduğu çalkantıdan kurtulmanın yolunu tıpkı III. Selim gibi reformlarda arayan II. Mahmut bunu gerçekleştirirken daha katı kurullarla hareket etmiştir. Önem arz eden kurumsal değişiklikler olarak askeri alandaki konular için Dar-ı Şu'ru'yı Askeri, adli mevzular için Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye ve idari alanda değişiklikler sağlayacak olan Dar-ı Şura'yı Babıali olmak üzere birçok yeni kuruma yer verilmiştir. Bu kurumlar ile birlikte Tanzimat yeniliklerinin oluşturulmasında fayda sağlayacak olan nizamnamelerin hazırlanmasına da yardımcı olunmuştur (Tanör, 2020: s. 67). Kurulan bu yeni meclisler devletin sürekli organları şeklinde hareket etmiştir ve bu kurumların görevleri birbirinden ayrılmıştır. Devletin mevcut düzeninin hukuk devleti gereklerine uygun şekilde düzenlenmesi için adım atılmıştır. Bu kurumların dönem içerisinde bağlayıcılıklarının zayıf kalmasının sebebi kurumların yetkilerinin padişah tarafından belirleniyor olmasıdır. Çünkü halkın kurallara uymasının zorlama yoluyla gerçekleştirilmeye çalışılması birçok sorunun gündeme gelmesine sebep olmuştur. Önemli olarak görülen bir diğer nokta da bahsedilen bu meclislerin görevleri tanımlanmadan, gerekli kanunlar çıkarılmadan ve yürütme organları bakanlıklar şeklinde örgütlenme yoluna gitmeden önce iki üst makama atfedilen anlam değiştirilmiştir. Bu makamlar sadrazamlık ve şeyhülislamlıktır. Böylece II. Mahmut sadrazamlığı, başvekillik ismi ile geride tutarak bu makamın görevini padişah ve meclis arasındaki bağı sağlamak olarak ele almıştır. Şeyhülislamlık ise İslam halkının din görevlisi konumuna getirilmiştir (Berkes, 2020: s. 173-174).

Osmanlı Devleti on yedinci yüzyıldan itibaren devlet düzeni içerisindeki kurumsal işleyiş bakımından geri kaldığının bilincinde olarak çağın gerisinde kalmamak adına birçok ıslahat girişiminde bulunmuştur. Bu girişimlerin yetersiz görülmesi ve Avrupa'da gelişmelerin tam olarak kavranamamasının farkına varan bürokratlar kurtuluşu Batıda aramışlardır (Özdemir vd., 2014: s. 322). Döneme hakim olan ortama Batılılaşma fikri ile çözüm arayışı içerisinde giren Padişah, Tanzimat Fermanı'nı hazırlayacak olan ve Batıyı daha yakından tanıma imkanı bulmuş bir kişilik olarak Mustafa Reşit Paşa'dan yardım almıştır. Mustafa Reşit Paşa'nın öncülük etmesi ve devletin tüm kademelerinde köklü değişiklikler yapmanın tek çıkar yol olduğunu anlatması ile 1839-1876 yılları arasını kapsayan bu dönem Gülhane'de bir törende okutulan Tanzimat Fermanı

ile başlamıştır. Tanzimat Dönemi olarak isimlendirilen ve yeniden yapılanma süreci olarak ifade edilebilen bu dönem ele alınırken Sened-i İttifak'ın etkisinden de söz etmek gerekmektedir.

4. Modernleşme Sürecinin Tarihsel Seyrinde Anayasal Gelişmeler

Osmanlı Türk tarihsel sürecinde devlet düzenine yeni bir şekil verme ihtiyacı on sekizinci yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. Daha önceki dönemlerde siyasal düzenin gelişmesi; kanun ve kuralların geçirmiş olduğu değişiklikler, sürekli dönüşen toplumsal düzen içerisinde kanunların yürüyememesi, bazılarının bozuk şekillere bürünmesi gibi durumları beraberinde getirmiştir. Yaşanan güçlüklerin en önemli sebebi yasaların yapısının halkın egemenliğine zıt düşen bir prensibe dayanmış olmasıdır. Çünkü devlete halkın karışmaması gerektiği ve halkın idare edilmek için yaratıldığı düşüncesi ön plana çıkmıştır. Bu gelişmelerin ardından 1808 yılında Sened-i İttifak adıyla bilinen; Yeniçerilerin, şeriatı temsil etmekte olan ulema sınıfının, kapıkullarının ve ayanların arasında hükümdarın otoritesine uymak bağlamında bir anayasa vesikası ortaya koyulmuştur (Berkes, 2016: s. 33- 37). Anayasal metinlerin en temel görevinin devleti birey karşısında sınırlandırmak olduğu düşünüldüğünde (Demirkol, 2016: s. 3), Sened-i İttifak'ın anayasal belge olarak görülmesi doğru olacaktır.

Türk – Osmanlı tarihinde anayasal gelişmelerin başlangıcı olarak kabul edilen Sened-i İttifak merkez ve çevre arasındaki bağlantıya uzlaştırıcı bir bakış açısıyla yaklaşan bir metindir ve iç ve dış zayıflamanın engellenmesi, otoritenin yeniden sağlanabilmesi amacıyla hazırlanmıştır (Tanör, 2020: s. 51). Bu metne göre Sultan'ın ve ayanların yönetiminin (özellikle vergi konusunda) daha adil olacağı ifade edilmiştir. Bu metinde ayanların Sultanın yönetimine bağlı oldukları teminat altına alınmış ve isyanlara karşı Sultanı koruyacakları vurgulanmıştır. Bunun yanında Ayanların birbirlerinin topraklarına saygılı olacakları konusuna da yer verilmiştir (Zurcher, 2016: s. 53). Sened-i İttifak modernleşme sürecinde devletin gelişimi için anayasallaşma sürecinde başlangıç niteliği taşımaktadır. Bu gelişmeyi takip eden ferman olan Tanzimat Fermanı ise 1839 yılında ilan edilmiştir.

Tanzimat Fermanı'nın hazırlanıp ilan edilme aşamasına Mustafa Reşit Paşa öncülük etmiştir. II. Mahmut'un ölümünden sonra ilan edilen Tanzimat Fermanı Müslüman olan ve olmayan tüm halkın önünde okutulan, onların haklarını düzenleyen bir fermanıdır (Berkes, 2020: s. 213). Osmanlı halkına hukuk özgürlüğüne erişileceğinin teminatının verildiği bu fermanında dini ve mezhebi ne olursa olsun herkesin bu haklardan faydalanabileceği vurgulanmıştır. Tanzimat Fermanı ile kanunlar kapsamında can, mal ve namus güvenliğinin bütün tebaayı kapsayacağı; vergilerin düzenli bir usule bağlanacağı ve askerlik düzeninde değişikliklere gidileceği üzerinde durulmuştur (Engelhardt, 2017: s. 44). Tanzimat Fermanı birçok temel hak ve özgürlüğün zikredildiği bir metin olmakla birlikte devletin sınırlandırılmasına ilişkin ilkeleri de ortaya koymuştur. Fermana göre mali güce göre vergi alınması benimsenmiştir. İltizam sisteminin zararlarından söz edilerek bu sistemin kaldırılması gerektiğinin üzerinde durulmuştur. Devlet harcamaları yapılırken daha önceden belirlenmiş olan bir bütçe ile birlikte devlet harcamalarının kanuniliği ilkesi uygulanmaya başlamıştır. Askerlik konusunda adaletin sağlanacağı ve ömür boyu askerlik görevinin kaldırılacağına dair hususlara yer verilmiştir. Ceza yargılaması konusunda güvenceler getiren Tanzimat Fermanı'na göre mahkeme kararı olmadan hiç kimsenin idam edilemeyeceği dile getirilmiştir. Can, mal, ırz ve namus güvenliğine de yer verilmesi, mülkiyetin benimsenmesi gibi birçok unsorda Müslüman olan ya da olmayan bütün tebaa eşit olarak kabul edilmiştir (Gayretli, 2008: s. 82). Sultan Abdülmecit'in imzasını taşıyan bu metin önceki fermanlardan farklı olarak yönetim ve toplum yaşamına yönelik maddeler içermektedir. Bu açıdan bakıldığında Tanzimat Fermanı'nı önceki fermanlardan ayıran özellik ilk kez bir padişahın kendi yetkilerini kendi iradesi ile sınırlamış olmasıdır.

Tanzimat dönemi içerisinde ele alınan ıslahatların sosyal, ekonomik ve siyasal bağlamda Batılı devletlerden geri kalmamak adına gerçekleştirmiş olduğu düşünülmektedir. Ortaylı'nın "Osmanlılar bu dönemde yeniçağın iktisadi ve ticari uygarlığına adım atamamanın bedelini ödüyorlardı." (2019: s. 123) şeklinde ifade ettiği durumdan çıkmak için yeniden yapılanma süreci

içerisine girilen Tanzimat Dönemi'nde Batılı fikirlerden etkilenecek mevcut geleneksel yapı dönüştürülmeye çalışılmıştır. Bu dönem ile birlikte Osmanlı Devleti ilk defa kendi içine kapalı olan yapısından sıyrılıp yönetsel ve toplumsal değerlerini Batılı tarzda yeniden düzenleme içerisine girmiştir (Demirel, 2011: s. 106).

Tanzimat Fermanı'nın net bir şekilde ortaya koyamadığı sorunlar belirlemeye başladıkça büyük devletlerin temsilcileri uygulamaların denetleyicileri haline gelmiştir. Fermanın ortaya koymuş olduğu kanunların gerçekleştirilememiş olması gibi durumlardan hoşnut olmayan Batılı elçiler yeni bir fermanın hazırlanmasını gerekli görmüşlerdir. Tanzimat Fermanı'ndaki kuralların tekrarı özelliğini gösteren, bu kuralların açıklamasını yapıp geniş bir duruma getiren ferman olarak 1856 yılında Islahat Fermanı yayımlanmıştır. Temel hedefi Müslüman olmayanlara da Müslümanlarla aynı derecede eşitlik tanımak olan Islahat Fermanı devlet memurluğuna atanma, eyalet meclislerine girebilmek gibi hakları da düzenlemiştir. Bu hakların yanında yabancılara tanınan ekonomik kolaylıklar da söz konusu olmuştur. Bu meseleye Arazi Kanunnamesi ile güvenceler getirilmiştir (Tanör, 2020: s. 95). Arazi kanunnamesi ile Osmanlı topraklarının belli bir sistem içerisinde merkezden idare edilmesi sağlanmıştır. Bu kanunname aynı zamanda Tanzimat Fermanı'nın öngördüğü şekilde vergi adaleti konusunda temel bir adım niteliği taşımıştır (Gümüş, 2013: s. 173). Ahmet Cevdet Paşa başkanlığında hazırlanan bu kanunname sistematik olarak batılı etkiler taşısa da içerik bağlamında milli özelliklere sahiptir ve kaynağını Osmanlı hukukuna dayanmaktadır. Bu döneme dek uygulanmakta olan arazi hukukuyla ilgili esasları bir araya toplayarak toprak hukuku ile alakalı karışıklığı sonlandırmayı hedeflemiştir (Üçok ve Mumcu, 1985: s. 324). Bu kanunname ile kişiler tapulu topraklara sahip olarak devlet arazisini işletebilme hakkına sahip olmuştur. Ayrıca devlet, arazileri kanun dışı kullananlara bile tapu vererek ayan nüfuzunu kırıp üretimi arttırmayı amaçlamıştır. Tüm bu özelliklerin yanında kanunnamenin amacı mülkiyet olmayıp devlet arazilerinin işletilmesinin istikrarını sağlamak ve vergi gelirlerini arttırıp vergi mükelleflerini tespit etmek olmuştur (Quataert, 2004: s. 974-978).

5. Tanzimat Fermanı Sonrası Yeni Kurumlar

Tanzimat'tan sonra gerçekleştirilen reformlar ordu, merkezi bürokrasi, taşra yönetimi, vergilendirme, eğitim ve haberleşme gibi alanlardan farklı olarak adli reformlar, danışmaya yönelik düzenlemeler gibi konulara evrilmiştir (Zurher, 2016: s. 92). Tanzimat Fermanı ile birlikte başlayan önemli bir gelişme de modernleşme adımlarına yönelik olarak oluşturulan kanunlaşma hareketleri olmuştur. Batı'da meydana gelen anlayışların yansımaları hukuk alanında kendini göstermiş ve fermanın da açıkça söz ettiği gibi kanunların gerekliliğine vurgu yapılmıştır (Gümüş, 2013: s. 166). On dokuzuncu yüzyılın ilk dönemlerinde ülke içerisinde rüşvet, zulüm gibi hukuka aykırı durumların giderek artmasıyla birlikte birtakım tedbirlere başvurmak bir zorunluluk haline almıştır ve buna bağlı olarak kanunlara gereksinim duyulmuştur. Bu kanunlar aslında reformların önemli bir göstergesi olmuştur. Bu kanunların uygulama alanı bulduğu mahkemeler Avrupa tarzında yeni kurulan mahkemelere devredilmiştir (Ekinci, 2000: s. 777). Tanzimat Fermanı getirmiş olduğu kanunlarla ve kurumlarla hukuk devletine giden yolu açarak modern devlet kurumlarının oluşmasını sağlayan bir döneme zemin hazırlamıştır. Bu kurumların oluşturulmasında Batının etkisi, hukuki ihtiyaç, sosyal düzendeki ticari ve sosyal değişimler gibi birçok sebep yer almaktadır.

5.1. Hukuki Kurumlar ve Kanunlaştırma Hareketleri

Tanzimat döneminde adalet kavramının önem kazanmasının doğal bir sonucu olarak yeni kanun koyma ihtiyacına gerek duyulmuş, Batı ile ilişkilerde çağın gerisinde kalmamak için kanunlaştırma sürecine girilmiştir. Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra bu fermanın hükümleri uyarınca tüm tebaayı ilgilendiren nitelikte 1840 yılında Ceza Kanunnamesi hazırlanmıştır. Ceza alanında ilk düzenleme özelliği taşıyan bu kanunun ayırt edici yönlerinden biri de dış baskı kaynaklı olmaması ve dahili reformların bir sonucu olarak ortaya çıkmasıdır (Gümüş, 2013: s. 170). Fakat ivedilikle hazırlanmış bir kanun olmasından dolayı istenilen sonuca ulaşamamış ve kanunda daha sonra değişikliklere gidilmiştir. Tanzimat Fermanı'nın öngördüğü biçimde

toplumsal düzenin yerleşmesine neden olacak hukuk anlayışı ile zaten mevcut bulunan kuralları modern şekilde sistemleştirmek hedefi taşıyarak ilk denemelerden biri olmuştur ve daha sonraki gelişmelere önyak niteliği taşımıştır.

Bir diğer düzenleme ise zaten var olan şer'iyeye mahkemeleri, cemaat mahkemeleri ve konsolosluk mahkemelerine yenilerinin eklenmesidir. Avrupa Devletleri, Osmanlı Devleti ile aralarındaki ticari ilişkilerin ve bu ilişkilerde yaşanabilecek ticari uyuşmazlıkların çözümünde şer'i hükümlerle karar veren mahkemelerin yerine yeni tip laik mahkemelerin karar vermesini istemişlerdir (Öztürk, 1999:s. 504). Çünkü Hristiyanların, Müslümanlardan aşağı konumda bulduklarına en büyük delil şer'i mahkemelerdi. Bu nedenle elçiler bir taraftan Müslümanlara ve gayrimüslimlere has karma mahkemeler kurulmasını, diğer yandan mahkeme üyelerinin mükellefler tarafından seçilmesini önermişlerdi. Bu görüşmeler neticesinde Nizamiye Mahkemeleri kurulmuştur (Akça ve Hülür: 2007: s. 248). 1864 yılında Vilayet Nizamnamesi ile birlikte vilayetlerde ceza ve hukuk mahkemeleri kurularak adliye alanında önemli düzenlemeler yapılmıştır. Hem ilk derece hem de istinaf mahkemesi olmak üzere meclis-i deavi, meclis-i temyiz ve divan-ı temyiz isimli mahkemeler kurulmuştur. İlerleyen yıllarda bu mahkemelerin yeniden yapılandırılmasıyla ilk defa müddei umumilik (savcılık) kurumu oluşturulmuştur (Aydın, 2003: s. 344).

Batılı bir kurum olan ve doğuşunu Ticaret Mahkemeleri'nde arayabileceğimiz kurum Nizamiye Mahkemeleri'dir. Tanzimat'tan sonra Batıdaki gelişmelere yönelik olarak gerçekleştirilen kanunlaştırma hareketleri ile şer'i mahkemeler haricinde farklı mahkemeler de düzenlenmiştir. Avrupa ile ticari ilişkiler gelişmeye başladığından dolayı Batı'nın kuralları yerleşmeye başlamıştır. Tüccarlar uyuşmazlıklarını çözebilmek için kendilerinin seçmiş oldukları kişilerden oluşan özel meclisleri kullanmışlardır. Ticari geleneklere uygun olarak çözdükleri uyuşmazlıklar için şer'i kurallara dayanmak zorunda kalmamışlardır. Bu sebeple şer'i hukuk ve yargı sisteminin eksikliklerinden doğan sorunlar çözülmeye çalışılmıştır. Bu meclislere resmi bir şekil vermek için de 1840 yılından itibaren Ticaret Meclisleri kurulmaya başlanmıştır (Karal, 2007: s. 151). Meclis-i Muhasebe ismi ile 1847'ye uzanan oluşumun meclis özelliği taşıması 1849 senesine denk gelmektedir. Aynı sene içerisinde üyelerinin yarısı Osmanlı'dan diğer yarısı da dışarıdaki tüccarlardan meydana gelen karma mahkemeler kurulmuş ve Fransa kaynaklı olan 1850 tarihli Kanunname-i Ticaret kabul edilmiştir (Akman, 2019: s. 445).

5.2. İdari Kurumlar

Tanzimat Dönemi'nde yönetim alanında da çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerin en önemlilerinden biri yasama yetkisinin padişahı olmayıp bir kurula verilmesidir. Yüzyıllardır şer'i düzene uygun bir biçimde hukuki düzenlemeler ortaya koyulmuş olsa da bu düzen içerisinde II. Mahmut kendi yetkisini sınırlayacak düzeyde Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye isimli kurumun düzenlenmesini sağlayarak yasama yetkisini bu kurula devretmiştir. Asıl etkinliğini Sultan Abdülmecit döneminde gösteren bu kuruma danışma ve memurları yargılama, kişilerle devlet arasındaki uyuşmazlıkları çözüme gibi görevler verilmiştir. Bu kurum günümüzde varlığını sürdüren Danıştay'ın kökeni niteliğindedir (Öztürk, 2014: s. 63-65). Nezaretlerin ve merkezi hükümet organlarının yeniden düzenlenmesi gibi önemli bir görevi yerine getiren Tanzimat bürokratları için sorun teşkil eden konu para ve nitelikli elemandır. Yeni memur kadrolarına gereksinim duyulması ve kadrolarda tasarrufa gidilmesi gibi sorunlarla karşılaşmıştır. Nitelikli eleman için de yeni okullara ihtiyaç duyulmuştur. Tüm bunlara rağmen on dokuzuncu yüzyıl ölçütleri içerisinde nezaretlerde uzmanlaşmaya gidilip merkez ve taşradaki şubeler bütünleşmiştir. Hariciye ve Dahiliye olmak üzere örgütlenen iki kurum ile bu bütünleşme sağlanmıştır. Bu nezaretlerden biri sürekli olarak dış temsilcilikler, diğeri ise merkezi denetimi ve memurlukla alakalı işleri üstlenmiştir (Ortaylı, 2019: s. 146).

Hariciye Nezareti'nin şekil almasında Mustafa Reşit Paşa, Ali ve Fuat Paşaların etkisi büyük olmuştur. Buna bağlı olarak kurumun işleyişi bu kişilerin bürokrasi anlayışlarına göre şekillenebilmiştir. Siyasetin merkezi halini alan Hariciye Nezareti memurlara ve devlet adamları

için deneyim yeri haline gelmiştir (Akpınar, 2014: s. 67). Hükümetin güç merkezinin saray olmadığı bu dönemde Hariciye Nezareti'nin yönetim içerisindeki rolü de dikkat çekici olmuştur. Reşit Paşa, Ali ve Fuat Paşalar gibi önde gelen isimler Hariciye Nezaretine atanıp bu mevkii devam ettirmişlerdir. Bu kurum sadece dış işlerle ilgilenmemiş, idari ve adli meselelerin yanında eğitime yönelik işlerle de ilgilenmiştir. Gereken uzmanlığı bünyesinde toplayan bu nezaretin en baştaki görevi dış müdahale ile reform girişimleri arasındaki yakın ilişkiye vurgu yapmak olmuştur. Bu nezaretlerin ortaya çıkmasından başka danışma meclislerinin ve kurulların gelişmesi de önemli bir meseledir. 1839 yılı ile birlikte yeni bir düzene oturtulan Meclis-i Vala'yı Ahkam-ı Adliye yasaları tartışıp hazırlama, idari mevzularla ilgilenme gibi roller üstlenmiştir. Görüş ayrılıklarının da etkili olması sebebiyle 1854 yılına gelindiğinde bazı değişikliklere gidilmiş, adli görevler Meclis-i Vala'ya bırakılıp yasama görevi yeni bir meclis olan Meclis-i Al-i Tanzimat'a bırakılmıştır. Fakat iş yükünü azaltmayan bu değişiklik de 1860 yılında iki organın yeniden birleşmesi sonucunu doğurmuştur. Meclis-i Vala'nın eleştirilmesi ve kuvvetler ayrılığı düşüncesinin artmasıyla devlet düzeninde yeniliklere gidilme ihtiyacı hissedilmiştir. Bunun sonucunda 1868 yılında Divan-ı Ahkam-ı Adliye ve Şuray Devlet adı altında Meclis-i Valay-ı Ahkam-ı Adliye iki kola ayrılmıştır (Zurcher, 2016: s. 95). En başından beri yargı konusunda meydana gelen gelişmeler taşra meclislerinin mahkemelerden ayrı tutulmasına yönelik olmuştur. Bu iki kurumun ayrımında da Jön Türklerin tebaanın yönetime katılması ve Avrupalı diplomatların da gayrimüslimleri yönetime katma konusundaki baskıları etkili olmuştur. Fakat bu durumun daha sonrasında idari ve adli işlerin birbirinden ayrılması konusunda elde edilen başarı yeni bir düzenleme olarak Şuray Devlet'in kuruluşunu ortaya çıkarmıştır (Yücesoy, 2017: s. 191-192).

Osmanlı Devleti yönetim sistemini modern anlamda geliştirmeye Tanzimat ile birlikte başlamıştır. Yönetim sisteminin değişim ve dönüşüm sürecine girmesi için önemli bir basamak olan Şuray-ı Devlet yönetimle ilgili meselelerin, devletle alakalı idari, mali, hukuki konuların görüşülme merkezi şeklinde görev üstlenmiştir. Bir mahkeme olarak görülmemesinin yanında meclis şeklinde bir örgütlenmeye sahip olan Şuray-ı Devlet ilk kurulduğunda farklı dairelere ayrılmıştır fakat bu daire sayıları ve isimleri zaman zaman değişikliklere uğramıştır (Yücesoy, 2017: s. 212). Birçok resmi kurumun başlangıcını oluşturan Tanzimat Dönemi'nde bugünkü Yargıtay'ın temeli özelliğini gösteren Divan-ı Ahkam-ı Adliye ve günümüz Danıştay'ının temeli olan Şura-yı Devlet'in kurulması 1868 yılına denk gelmektedir. Şu ra-yı Devlet kısa sürede meydana gelerek kurumsal bir yargı organı görevini üstlenmiştir. Kendi bünyesinden çıkarmış olduğu kurumlara danışma meclisi halini almıştır (Sarıay, 2019: s. 31).

5.3. Eğitim Sistemi ve Kurumları

Bir devletin toplumsal düzeni içerisinde sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmesini sağlamanın en temel faktörlerinden biri olan eğitim konusunda da Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesinden sonraki dönemin payı oldukça fazladır. Eğitimde reform çalışmaları için Tanzimatçılar geleneksel tarzda eğitim veren medreseler ve sıbyan mekteplerinin haricinde yeni eğitim kurumlarına yer vermeye öngörmüşler ve yeni eğitim kurumları açmışlardır. Kurumlar olarak 1845'te Meclis-i Maarif-i Muvakkat ve Meclis-i Maarif-i Umumiye, 1856'da Mekatib-i Umumiye Nezareti kurulmuştur. Bu gelişmelerin ardından Rüştiyelerin çoğaltılarak ilk kız rüştiyeleri eğitime başlamıştır. 1846 yılında üniversite düzeninde temelleri atılan Daru'l Fünun da 1848 yılında eğitime başlamıştır (Taştekin, 2019: s.1148). Bu kurum ile fen ve ilim derslerinin okutulacağı ve öğrencilerin barınabileceği bir sistem amaçlanmıştır (Ürekli, bt: s. 392).

1845 yılında Yüksek Şurada Sultan Abdülmecit'in yaptığı bir konuşmada eğitim faaliyetlerinin amacı dinsel bilgileri ve faydalı bilimleri yaygınlaştırmak olarak ifade edilmiştir. Bunun sonucunda Maarif Meşveret Meclisi kurulduğunu dile getirmiştir. Tanzimat Dönemi'nde din eğitimi ile maarif eğitimini birlikte verilmekteydi. Bu dönemde bu iki olgunun aralarında köprü görevini üstlenen eğitim kurumlarına yer verildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu dönemde ortaöğretim kurumlarının sayısı artırılmış ve kızların da bu kurumlara girebilmesine izin verilmiştir. Bunun yanında Daru'l-Fünun kurulması için de girişimlerde bulunulmuştur. 1848

yılına gelindiğinde Cevdet Paşa'nın önderlik etmiş olduğu erkek öğretmen yetiştirmek için Darü'l-muallimin ve 1870'te kız öğretmen yetiştirmek amacını taşıyan Darü'l-muallimat kurulmuştur. Eğitim konusunda bir diğer önemli gelişme ise eskiden devralınan Mühendishane, Tıbbiye ve Harbiye gibi okulların bir ileriye taşınması ile meydana gelmiştir. 1843 yılında Tıbbiyenin ilk mezunlarını vermesinin yanında eğitim süresi dokuz seneye çıkarılmıştır (Berkes, 2020: s. 230-231). Her anlamda yenileşme, toplumu ve devleti belli bir düzene sokma amacı ile ilan edilen Tanzimat Fermanı sonrasında askeri, sivil, teknik ve öğretmenlik okulları önemli gelişmeler içerisine girmiştir. 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile birlikte eğitim alanında medreseler haricinde ilk, orta ve yüksek olmak üzere bir sınıflandırmaya gidilmiştir. Maarif Nezareti'nin yeniden teşkilatlanmasının düşünüldüğü bu dönemde Türkçe öğretim dili olarak kabul edilmiştir. Eğitimde birçok yeniliğe gidilen bu dönem aslında kurumsal teşkilatlanmada bir ilke tanıklık etmiştir. 1845 yılında ilk defa Muvakkat Maarif Meclisi, 1846 yılında Mekatib-i Umumiye Nezareti, 1857'de Maarif-i Umumiye Nezareti kurulmuş (Ünal, 2014: s. 3), böylece modern anlamda merkezi eğitim teşkilatının temelleri atılmıştır (Koçer, 1974: s. 52). Eğitim konusundaki reform girişimlerinin en kapsamlısı sayılabilen Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim olarak üç kola ayrılan sistem olarak öğretim süreci önemli ölçüde yeniden düzenlenmiştir (Karabulut, 2010: s. 10).

Tanzimat Fermanı'nın ilanının ardından gayrimüslimler, açılan eğitim kurumları ile çocukları çeşitli mesleklerde yetiştirmeye başlamıştır. Bu durum Müslüman aydınların harekete geçmesini sağlamıştır. Kimsesiz ve fakir çocukların topluma kazandırılması fikri ile okuma-yazma ve dini bilgilerin verilmesi gibi amaçları taşıyan bir okula ihtiyaç duyulmuştur. Bu sebeple Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye isimli cemiyet kurulmuştur (Ergin, 1977: s. 487; Sakaoğlu, 2003: s. 87). Cemiyetin okul açmasına zemin hazırlanmış ve bu okul Darüşşafakatü'l-İslamiye ismiyle eğitime başlamıştır. Osmanlı devletinin bıraktığı miraslar arasında olan bu kurum halen faaliyetini sürdürmektedir (Ersoy ve Dikici, 2018: s. 585).

Eğitimle reformların gerçekleştirilmesi ve devletin modernleşmesi adına atılan adımlar arasında kuvvetli bir bağ vardır. Eğitimin yönetsel ve kurumsal açıdan gelişimini sağlamak için yapılan düzenlemeler Batı'daki gelişmeler örnek alınarak ortaya koyulmuştur. Farklı türlerde yeni eğitim kurumları açılarak ülkenin geneline yayılacak bir şekilde okul sistemi kurulması amaçlanmıştır. Buna bağlı olarak bu sistemi yönetecek merkezi kurumlara gereksinim duyulmuştur (Soydan ve Tünel, 2013: s. 198).

Şunu da belirtmek gerekir ki Osmanlı Devleti Tanzimat Döneminde tamamen başarı sağlayamamış olsa da, yerel yönetimler, bakanlıklar, memurluk sistemi, eğitim kurumları ve hukuk alanındaki reformlar Cumhuriyet'in temelini oluşturmuştur. O dönemin en büyük sıkıntılarında olan kaht-ı rical¹ meselesi, o dönemde ve sonrasında açılan okullar sayesinde Cumhuriyetin kuruluşunda yaşanmamıştır (Eryılmaz, 2006: s. 252).

5.4. Ekonomik Düzen ve Mali Kurumlar

Tanzimat Dönemi yenilikleri içerisinde ekonomi ve maliye alanında gerçekleştirilen reformlar da yer almıştır. Tanzimat Fermanı ile birlikte ilk senelerde iltizam ve tımar sisteminin kaldırılması, vergilerin maliye memurları tarafından toplanması yoluna gidilmiştir. İstenilen sonuca ulaşılabilmesi üzerine yeni tedbirlere gereksinim duyulmuştur. Daha önceden valinin yetkisine dahil edilen mali işler defterdarlara devredilmiştir. Maliye memurları ve tahsildarlar vergilerin toplanmasından sorumlu tutulmuştur. Vergiyle alakalı bir başka yenilik de belediye meclislerinin bu konuda yetkilerinin genişletilmesi ve vilayet meclisleri olarak adlandırılan yeni meclise yetkilerin verilmesi olmuştur. Memurların mültezimlik yapmasının yasaklandığı bu dönemde ilk defa kağıt para bastırılmıştır ve daha sonra banka kurulmuştur. Batılı tarzda mali bütçeye bu dönemde yer verilmiştir ve 1850'lerde ilk defa dış borç alınmıştır. Borçların geri ödenememesinin sonucu olarak Duyun-u Umumiye kurulmuştur (Hülagü, 2011: s. 133).

¹ Devlet adamı kıtlığı.

Sonuç ve Değrlendirmeler

Osmanlı Devleti'nde yeni bir döneme tanıklık eden Tanzimat Fermanı devleti modernleşme sürecine dahil eden bir adım olarak görülmektedir. Yaşanılan çağın gereklerine tam anlamıyla uyulamaması, siyasal düzendeki başarısızlıklar devleti bir nevi buhran içerisine sokmuş, aydın ve bürokratlar bunu çözümlen yolunu yeni bir fermanın ilan edilmesinde bulmuştur. Bunun sonucu olarak 1839 yılında Gülhane Hattı Hümayun ilan edilmiş ve bu ferman aslında devlet idaresinde modernleşmenin başlangıcını teşkil etmiştir.

Tanzimat reformlarının en etkili unsurlarından biri dış güçlerin baskısıdır. Osmanlı Devleti sahip olduğu coğrafyanın büyüklüğü, nüfusu, merkezi ve stratejik önemi dikkate alındığında Batı'nın gözündeki önemli konumunu korumuştur. Batılı devletler, Osmanlı Devleti'nin dış politikalarında olduğu gibi iç politikalarında da etkili olma amacını güttüğü için bu devleti hem bir pazar olarak görmüş hem de devletin bir başka ülkenin müttefiki olmaması gerektiğini düşünmüştür. Söz konusu bu amaçları gerçekleştirmek için kullanılan araçlardan biri gayrimüslimlerdir. Devlet içerisinde yaşayan gayrimüslimlerin ilk başlarda sorunları olmasa da son yüzyılda devletin zayıflaması ile birlikte bağımsızlık istekleri artmıştır. Çeşitli ayrılıkçı girişimlerin Batılı devletler tarafından desteklenmesi Osmanlı Devleti üzerinde bir baskı oluşturarak devleti zayıflatma amacını taşımıştır. Ayrıca Batılı devletler Osmanlı Devleti ile ticari ilişkileri gayrimüslimler eliyle yürütmek istemiştir ve böylece yönetim üzerinde daha kolay şekilde etkili olmaları sağlanmıştır (Şetop, 2005: s. 651). Tanzimat Fermanı ilan edilirken Batının etkisinden söz edilebileceği gibi devletin kendi iç dinamikleri ve toplumsal düzen de son derece etkili olmuştur. Bu noktada azınlıklara ayrıca değinmek gerekir. Azınlıkların devletle arasındaki ilişkinin güçlenmesi ve toplumsal birliğin sağlanabilmesi adına Müslümanlarla gayrimüslimlerin ayrıma tabi tutulmadıkları gösterilmek istenmiştir. Bunu göstermek amacıyla Mustafa Reşit Paşa, II. Mahmut'a ait olan "Ben tebaanın Müslüman'ını camide, Hristiyan'ını kilisede, Musevi'sini havrada fark ederim. Aralarında başka bir fark yoktur." ifadesini dönemin elçilerine dinleterek fermanın bu adımların sonucu olarak ortaya çıkarıldığını işaret etmiştir (Özdemir vd., 2014: s. 331). Batı örnek alınırken bir taraftan da geleneksel düzenden tamamen kopuş yaşanmaması için ortaya çıkan yeni düzen, yeni kurumsal yapılar ve fikir akımları ile birlikte etkilerini yoğun bir şekilde hissettiren bir dönem içerisine girilmiştir. Tanzimat dönemi içerisinde devletin karşı karşıya kaldığı sorunların çözümü için Osmanlıcılık, Batıcılık, İslamcılık ve Türkçülük olmak üzere fikir akımları ortaya çıkmıştır. Daha önce yapılmış olan yenilik hareketlerinden daha kapsamlı bir yapıya sahip olan bu reform sürecinde kanunlaştırmalara gidilmiş, Tanzimat Fermanı'nın öngördüğü biçimde gerçekleştirilen bu kanunlaştırmalar neticesinde yeni kurumlara yer verilmiştir. Bu dönemde eğitim kurumları, memurluk sistemi, bakanlıklar, mahkemeler ve yerel yönetimler konuları gibi birçok kurumsal düzenlemelere gidilmiştir.

Tanzimat Dönemi'nde ortaya çıkan ve bu çalışmada yer verilmiş olan kurumlarla birlikte devlet yapısında değişimler meydana gelmiştir. Devlet kurumlarının çağın gereklerine uygun şekilde yeniden yapılandırılmasının bir sonucu olarak ekonomi, maliye, hukuk, yönetim, eğitim gibi birçok konuda gelişmeler yaşanmıştır. Daha önce gerçekleştirilen düzenlemeler temel sorunlara dokunamamasından kaynaklı olarak başarısız olmuştur. Fermana yer alan reformların alt yapısını oluşturacak şekilde yönetim yeniden biçimlendirilmiştir.

Tanzimat dönemi bürokratları Batıdan ilham aldıkları yasaları padişaha ve saraya karşı sınırlandırma aracı olarak görmüşlerdir. Fakat bu durum iktidarın padişahattan Bab-ı Ali'ye geçmesi ile sonuçlanmıştır. Bürokratlar ile başlayan hukuksal dönüşüm giderek yerini aydınlara bırakmıştır. Çağdaş anlamda kanun yapma anlayışının ilk defa hakim olmasıyla birlikte Batı tarzı kurum olarak kendine yer bulan Nizamiye Mahkemeleri, karma mahkemeler gibi birçok farklı mahkemenin ardından Ticaret Meclisleri de kurulmuştur. Hukuksal düzenlemelerin yanında yönetim konusuna da taşınan reformlarla yeni kurumların önü açılmıştır. Bunlardan en önemlisi yasama yetkisinin bir kurula devredilmesi amacıyla Meclis-i Vala'yı Ahkam-ı Adliye'nin yeniden

düzenlenmesi olmuştur. Günümüzde yer alan Danıştay ve Yargıtay'ın temelleri de yine bu dönemde atılmıştır.

Eğitime yönelik kurumsallaşma konusunda önemli yeniliklere tanıklık eden Tanzimat Döneminde medrese ve sıbyan mektepleri gibi geleneksel kurumların dışında yeni eğitim kurumları düzenlenmiştir. Bu dönem öncesinde daha çok askeri kurumlara yer verilirken Tanzimat sonrasında sivil eğitim kurumlarının gelişimi önem kazanmış ve bu okullarda memurların yetiştirilmesine yönelik adımlar atılmıştır. Eğitim kurumlarına yönelik düzenlemeler de ilgili nizamnameler ile hayata geçirilmiş ve oluşturulan yeni kurumlar günümüzdeki eğitim kurumlarının da kökenlerini oluşturmuştur.

KAYNAKLAR

- Akça, G., Hülür, H. (2007) Tanzimattan Cumhuriyete Siyasal ve Hukuksal Yapının Modernleşmesi, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 21.
- Akman, A. (2019). Tanzimat Sonrası Osmanlı Usul Hukukundaki Gelişmeler. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 441-460.
- Akpınar, M. (2014). Osmanlı İmparatorluğu'nda Hariciye Nezareti'nin Kuruluşu ve Dış Politikanın Kurumsallaşması. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 1, 59-85.
- Aydın, M. A. (2003). “*Mahkeme*”. İslam Ansiklopedisi. Cilt 27. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 341-344.
- Berkes, N. (2016). 1876 Anayasasının Öyküsü, içinde Atatürk ve Devrimler (4.baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berkes, N. (2020). *Türkiye'de Çağdaşlaşma* (30.baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Demirel, D. (2011). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma (1839-1923). *Türk İdare Dergisi*, 473, 97-111.
- Demirkol, M. (2016). Başarısız Bir Anayasa Yapım Süreci: TBMM Meclis Anayasa Komisyonu'na Yönelik Bir Değerlendirme. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 2016 Özel Sayısı, 1-12
- Ekinci, E. B. (2000). Tanzimat Devri Osmanlı Mahkemeleri. *Yeni Türkiye*, 6(31), 764-773.
- Engelhardt, E. P. (2017). *Tanzimat ve Türkiye* (2.baskı). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Ergin, O. (1977). Türk Maarif Tarihi. C. 1-2. İstanbul.
- Ersoy, A.F.ve Dikici, E. (2018). Osmanlı Döneminde Sosyal Hizmet Faaliyetleri Yapan Bazı Kuruluşlar. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 53(2), 576-594.
- Eryılmaz, B. (2006). Tanzimat ve Modernleşme, İşaret Yayınları, İstanbul.
- Gayretli, M. (2008). Tanzimat Sonrasından Cumhuriyet'e Kadar Olan Dönemde Kanunlaştırma Çalışmaları. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gümüş, M. (2013). Osmanlı Devleti'nde Kanunlaştırma Hareketleri, İdeolojisi ve Kurumları. *Tarih Okulu*, 14, 163-200.
- Hülagü, M. M. (2011) Sultan II. Abdülhamid Dönemi Demiryolu Politikası (1876 – 1909), Devri Hamid Sultan Abdülhamid, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Cilt 3.
- Karabulut, M. (2010). Tanzimat Dönemi'nde Osmanlının Yenileşme Sürecine Bir Bakış. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 187, 125-138.
- Karal, E. Z. (2007). Osmanlı Tarihi, VI. Cilt, İslahat Fermanı Devri 1856 – 1861, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 7. Baskı, Ankara.

- Keyder, Ç. (2014). 18. ve 19. Yüzyillarda Osmanlı Borçlar Tarihine Bir Bakış, *History Studies International Journal of History*, Cilt 4 / 1.
- Koçer, H. A. (1974). *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, İstanbul.
- Ortaylı, İ. (2019). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı (49.baskı)*. İstanbul: Kronik.
- Özdemir, Y., Çiydem, E. ve Aktaş, E. (2014). Tanzimat Fermanı'nın Arka Planı. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(1), 321-338.
- Öztürk, O. (1999). Osmanlılarda Tanzimat Sonrası Yapılan Hukuki Çalışmalar ve Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye, *Osmanlı: Teşkilat*, Editör Güler Eren, C. 6, Ankara.
- Öztürk, S. (2014). XIX. Yüzyıl Osmanlı Ceza Sisteminde Dönüşüm: *Zindandan Hapishaneye Geçiş* (Yüksek Lisans Tezi).
- Quataert, D. (2004). 19. Yüzyıla Genel Bakış- İslahatlar Devri. (Çev. Süphan Andıç). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, c: 2 Der. H. İnalçık ve D. Quataert. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 33.
- Sarıay, E. (2019). Tanzimat Sonrası Kanunlaştırma Çalışmalarının Kaynakları ve Metodolojisi. *Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 9-35.
- Soydan, T. ve Tüncel, M. (2013). Osmanlıda İlk Yenileşme Döneminde Eğitimin Kurumsal ve Yönetimsel Yapısının Oluşumu ve Gelişimi. *Milli Eğitim*, 198, 110-125.
- Şentop, M. (2005). Tanzimat Dönemi Kanunlaştırma Faaliyetleri Literatürü. *Türk Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3(5), 647-672.
- Tanör, B. (2020). *Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri* (33.baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Taştekin, O. (2019). 18. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Eğitim Kurumları. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 23(3), 1143-1166.
- Turan, H. (2019). III. Selim'den Tanzimat'a Osmanlı Devleti'nde Yeniden Yapılanma Hareketleri. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(2), 37-46.
- Üçok, C. ve Mumcu, A. (1985). *Türk Hukuk Tarihi*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Ünal, U. (2014). *Osmanlı Eğitiminde Modernleşme*. İstanbul: Bion.
- Ürekli, F. (yılı yok). Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitim Sistemi ve Kurumları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 382-406.
- Yücesoy, A. A. (2017). Şuray-ı Devlet (1868- 1876). *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(2), 187-216.
- Zurher, E. J. (2016). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (33. baskı). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Review Article

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi Yenilikleri: Tanzimat Fermanı Sonrası Yeni Kurumlar

Reforms of Tanzimat Era in Ottoman Empire: New Institutions After Tanzimat Edict

<p>Burak KOÇAK Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi burak.kocak@erdogan.edu.tr https://orcid.org/0000-0003-0430-4397</p>	<p>Emine SANCAKTUTAN Yüksek Lisans Öğrencisi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü emine_sancaktutan19@erdogan.edu.tr https://orcid.org/0000-0002-9769-5691</p>
--	---

Extensive Summary

The Tanzimat period, which formed the basis of the modernization stages for the Ottoman Empire, witnessed important changes and transformations. New institutions were also needed as a result of the idea of benefiting from Europe's mentality with the reforms that were put forward in this period and implemented in order to prevent the collapse of the state. With these regulations under the name of restructuring, the change of the social order has also been directed, and this period has become a process bearing the traces of many changes in legal, administrative, social and economic terms. With the Tanzimat, the effects of the changes experienced in every field have also been reflected in the changes in educational institutions and the judicial order, in parallel with this, legalization studies have enabled new organized institutions to be put into practice. In this study, the regulations in the context of the developments of the Tanzimat period were examined and the some new institutions that have gone into action in this period are discussed.

The Tanzimat Edict, which was one of the important milestone for the Ottoman Empire, was declared in 1839. With the edict, which is also referred to as Gülhane Hatt-ı Hümayun, a social, legal, political and economic restructuring process was initiated. During the Tanzimat Period, the state did not consider the change and transformation within itself sufficient, so it took advantage of the way of thinking of the West and entered into a structure that rearranged its administrative and social values. With the regulations made in the name of modernization, new institutions were needed to take part in the state administration, as well as innovations in many areas. In this period, where innovations were made in many issues, especially in the inclusion of new ministries, progress in educational institutions, local administrations, civil servant order and courts, developments were also experienced in the way of enacting laws in accordance with the requirements of the Tanzimat Edict.

The main purpose of the study is to examine which reforms were created as a result of the new institutions and regulations needed as a result of the process that started with the Tanzimat period. In this study, as the historical course of modernization; The process that started with the Sened-i İttifak was handled, the changes that included the developments in the 1839 Tanzimat Edict and the 1856 Reform Edict were explained, and the developments regarding the new institutions that emerged in the process following the Tanzimat Edict and the needs of these institutions were examined. Considering the laws that are effective in the formation of these institutions, the

innovations and modernization process experienced in the Tanzimat Period have been revealed together with the general tendencies.

The Tanzimat Edict, which witnessed a new era in the Ottoman Empire, is seen as a step that included the state in the modernization process. Failure to fully comply with the requirements of the age and the failures in the political order put the state in a kind of depression, and the intellectuals and bureaucrats found the way to solve this in the promulgation of a new edict. As a result, the *Gülhane Hatt-ı Hümayun* was declared in 1839 and this edict actually constituted the beginning of modernization in the state administration.

While the Tanzimat Edict was announced, the influence of the West, the internal dynamics of the state and the social order were also extremely influential. At this point, minorities should be mentioned separately. It is intended to show that Muslims and non-Muslims are not discriminated against in order to strengthen the relationship between minorities and the state and to ensure social unity. In order to show this, Mustafa Reşit Pasha used Mahmut II's discourse, "I notice my subjects in the mosque, the Christian in the church, and the Jew in the synagogue. There is no other difference between them." and he pointed out that the edict was created as a result of these steps by having the ambassadors of the period listened. During the Tanzimat period, currents of thought such as Ottomanism, Westernism, Islamism and Turkism emerged for the solution of the problems faced by the state. In this reform process, which has a more comprehensive structure than the previous innovation movements, legalizations were made and new institutions were included as a result of these legislations carried out in the manner stipulated by the Tanzimat Edict. During this period, many institutional arrangements were made such as educational institutions, civil service system, ministries, courts and local governments. The foundations of the Council of State and the Supreme Court of today were also laid in this period.

Changes in the state structure occurred with the institutions that emerged during the Tanzimat Period and were included in this study. As a result of the restructuring of state institutions in accordance with the requirements of the era, developments in many areas such as economy, finance, law, administration and education have been experienced. Previous arrangements have failed due to the inability to address fundamental problems. The administration was restructured so as to form the infrastructure of the reforms in the edict.

The bureaucrats of the Tanzimat period saw the laws, inspired by the West, as a means of restriction against the sultan and the palace. However, this situation resulted in the transfer of power from the sultan to the Bab-ı Ali. The legal transformation that started with bureaucrats gradually left its place to the intellectuals. With a modern understanding of law making, Commercial Councils were also established after many different courts such as Nizamiye Courts and mixed courts. New institutions were established with the reforms carried over to the subject of administration in addition to the legal regulations. The most important of these was the reorganization of the *Meclis-i Vala'i Ahkam-ı Adliye* in order to transfer the legislative power to a board. The foundations of the Council of State and the Supreme Court of today were also laid in this period.

During the Tanzimat Period, which witnessed important innovations in institutionalization for education, new educational institutions were organized apart from traditional institutions such as madrasahs and primary schools. While the military institutions were mostly included before this period, the development of civil education institutions gained importance after the Tanzimat and steps were taken to train civil servants in these schools. Regulations for educational institutions have also been implemented with the relevant regulations, and the new institutions established have also formed the roots of today's educational institutions.